

Lukavické zápisky

Hana Ponická

Le Monde

Od električky kráčala som popod Michalskú bránu starou úzkou uličkou, večerne osvetlenou, k činžiaku pri Hviezdoslavovom námestí, pred Univerzitnou knižnicou ma zastavili dve staré kamarátky ešte zo študentských čias. Jedna z nich pracovala popri dôchodku brigádnicky v Univerzitetnej knižnici, ovládala viac jazykov, opýtala sa ma, či viem, že v poslednom čísle francúzskeho časopisu *Le Monde* (Svet) uverejnili môj diskusný príspevok k 3. zjazdu slovenských spisovateľov, vraj si ho prečítala, prekvapená, lebo doteraz nevedela, že je až toľko slovenských autorov vylúčených zo spisovateľského zväzu. Bola som i ja prekvapená: *Le Monde* som nečítala, v našich obchodoch ho nedostať, inak by som si ho občas kúpila – z našich novín som však vedela, že v *Le Monde* bol nedávno uverejnený rozhovor s Brežnevom, predtým s Gierekom.

Kamarátky odprevadili ma až k bráne domu, tu sme sa rozlúčili, vyšla som výtahom na tretie poschodie, otvorila mi dcéra, aj ona mala pre mňa to isté prekvapenie ako obe kamarátky. Ak to vyšlo z Univerzitetnej knižnice, kde údajne viacerí už článok čítali, nebolo sa čomu diviť. V blízkosti Univerzitetnej knižnice v nevelkom kruhu uličiek staromestskej štvrte sú vydavateľstvá (Slovenský spisovateľ, Tatran), ale aj vinárne, kaviarne, bary, jedálne, kde sa spisovatelia, zamestnanci knižnice i vydavateľstiev, ale aj na voľnej nohe žijúci radi stretávajú, vôbec je táto štvrť oblúbeným cieľom nákupných prechádzok Bratislavčanov, ktorým sa zdá, že v pôvabnom historickom prostredí ulíc so starými štýlovými

domami sa nielen príjemne kupuje, ale že tu dostať aj najlepši tovar. Od uličky k uličke, od podniku k podniku, od človeka na jednom k človeku na druhom chodníku je tu bližšie ako hocikde inde v meste, okrem toho tu ľudí ani premávka neruší, voľne sa tu zastavujú, povedia si, čo vedia, a najmä spisovatelia, umelci a podobný národ vždy všetko hneď vedia aj si to ďalej podajú. O tom, že *Le Monde* uverejnil môj diskusný príspevok, vedeli už i vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, čo znamenalo, že to vedia i spisovatelia. Zaujímalo ma, či bol v *Le Monde* uverejnený aj iný diskusný príspevok zo zjazdu, najmä z tých, ktoré boli prednesené.

Unavená z cesty utiahla som sa do izbičky k vnučke, kde najradšej spávam. Trochu sme sa porozprávali, ona raz-dva zaspala, ja som ešte dlho v polotme presvetlenej modrastým svetlom z predsiene, kde bežal televízor, rozmýšľala.

Le Monde, Le Monde, Paríž... Lukavica, husi na potoku, smutné a žiadostivé jesenno-zimné gáganie, vystieranie krídiel, teraz – teraz! Už sa jedna zdvihla, zdá sa, že vyletí, už aj ďalšia a ďalšia vzpína krídla, hlavou, krkom, celým telom sa vzpína, len letieť, ďaleko odletieť, nevedno kam, ale krv vie, v krvi je dávne volanie starých pokolení, tie lietali, ale tieto? Už zase krídlo opadá, všetko je pri zemi, nič z toho nebude. I ja som jedna z nich, mám obe krídla, cítim ich túžbu i nemohúcnosť, je mi do plaču, ale vtom vidím, letím! Jediná z husí letím ďaleko, už som minula vršky i doliny, Vysoký vrch i Hlbokú dolinu za Hornou Mičinou, aj iné doliny – vrchy, ocitla som sa nad neznámymi krajinami, je to strašné. Nepoznám formulku, ako sa nazad dostať, ako krídla zase v ruky premeniť, nie, to som nechcela!

– Kaňaňa, zobud' sa! – trasie mnou vnučka, smeje sa, alebo som jej smiešna, ako sa mraštím a postenkávam.

Pošepky jej hovorím, čo ma vydesilo. Zase sa smeje.

– Nepovedz, ty že si bola husou? A mala si aj krídla? No ale toto! – A začína mi aj ona rozprávať o svojich snoch. Sú oveľa krajšie než moje. Aj kratšie. Sú len ako blesk, ako okamih.

Zdá sa jej, hovorí, že sú to len obrazy, ktoré sa trochu pohli, nič viac.

Na druhý deň som sa už s pokojnou myslou – naostatok som sa len výborne vyspala – vydala na obchádzku po potvrdeniach. Tešila som sa, že tentoraz už bude posledná. Dnes tu, zajtra tam, potom všetko spíšem, z MNV odošlú žiadosť Dôchodkovému úradu, ten mi oznámi podľa dokladov výšku dôchodku, bude pokoj, „zaveje ma ticho“, mala som v hlave dosť často v poslednom čase tento refrén.

Na námestí pred Národným divadlom, kadiaľ som šla najprv do vydavateľstva Slovenský spisovateľ, stretla som niekdajšieho dobrého priateľa, bývalého nadrealistického básnika Vladimíra Reisela. Pozrel na mňa, nepozdravil ma. Myslela som, možno mu slnko svieti do očí. Šla som ďalej, vstúpila som do svetlého priestranného vestibulu budovy vydavateľstva, chcela som ísť na poschodie, kde ma malo už čakať potvrdenie, ale zastavil ma vrátnik. Poznal ma už roky, nebolo prečo hrať si divadlo. Otvorene mi povedal, že má priamy a prísny príkaz od riaditeľa vydavateľstva Vojtecha Mihálíka nepustiť ma dnu, a keby sa mu to náhodou nepodarilo a prenikla by som do budovy, má stisnúť nejaký gombík na velíne – nespýtala som sa, kde a komu by signalizoval gombík, ale vrátnika som poslúchla a ostala som vo vestibule pri vrátnici. Vrátnik zatelefonoval, zo sekretariátu mi priniesli potvrdenie, no iba jedno, ktoré mi vydali o honorároch za knihy, čo vyšli u nich, zatiaľ čo druhé, ktoré som bola pýtala o honorároch za príspevky uverejňované v časopise *Kultúrny život* (patril tiež vydavateľstvu), mi odmietli vydať: príčina: *Kultúrny život* vraj už roky neexistuje, je *skartovaný*, a hoto-vo! Ostala som z toho ako obarená. Zašla som však hneď do kancelárií administrácie, ktoré sú v prízemí budovy ZSS na Ulici obrancov mieru, a keď sme tu s ochotnými pracovníkmi administrácie vytiahli z archívu minulé ročníky *Kultúrneho života* a oni skontrolovali podľa môjho súpisu správnosť uvedených dátumov i titulov, spísali mi sami potvrdenie, kedy čo bolo odo mňa v *Kultúrnom živote* uverejnené a aký

bol honorár. S tým som sa vrátila víťazoslávne, pravda, len do vestibulu, poprosila som pekne vrátnika, ten ochotne, ba so zvláštnym záujmom zatelefonoval hore, hneď zišli dole, zobrali môj nový papier, vyniesli ho hore a priniesli miesto neho ďalší, už s hlavičkou vydavateľstva Slovenský spisovateľ a s pečiatkou, slovom potvrdili, čo aj ich podriadení z Ulice obrancov mieru.

A putovala som ďalej. Ďalšie skúsenosti boli dobré. Všade som sa stretla s ochotou, už ma nikde neodkazovali na neskoršie, pozbierala som všetko, i potvrdenia o drobných honorárikoch za posudky za diela z francúzskej, talianskej, maďarskej literatúry – posledným z nich bol posudok o Cyrilovej (Kosmačovej) *Balade o trúbke a oblaku*. Bez čakania, rýchlo a láskavo mi vypísali potvrdenia o mojich príjmoch za preklady talianskych článkov o osobitých cestách k socializmu a o reakciách svetovej tlače na inváziu sovietskych vojsk i v Ústave dejín marxizmu-leninizmu. S vďačnosťou za potvrdenie o pomerne slušnom, nemalom honorári, ktorý mi pomohol i vtedy, keď si bol preklady odo mňa objednal ešte nebohý historik Bohuš Graca, pomyslela som si, že mi vlastne dvakrát pomohol.

A v jednom z podnikov ma dokonca obdarili knihou! Len nedávno vydaná, bola vraj hneď i stiahnutá z regálov – Viktor Šklovskij: *Lev Nikolajevič Tolstoj*. Nesmierne som sa zaradovala. Po prvé, že zase si budem čítať o Tolstom, ktorého som mala rada ako autora i svojráznu osobnosť, odmalička som žila doma v ovzduší kultu jeho kníh, môj otec nemal lepšieho spisovateľa nad neho. Videla som: kniha hrubá, určite v nej nájdem hodne, čo ešte o Tolstom neviem. No a autor, Viktor Šklovskij! Jeho dielo *Teória prózy* patrilo k pokladom mojej knižničky ešte z dievčenských čias. Zelený kvitnúci strom literárnej teórie, akých je v tejto oblasti tvorby naozaj málo. Na malom detaile opisu, deja či zamyslenia vedel tento autor až veľmi konkrétne a objavne ukázať, ako sa správny autor, dobrý umelec nikdy nebojí počúvať, precitovať čokoľvek okolo seba vlastnými zmyslami, a iba z takéhoto prístupu rodí sa

postupne i každý osobitý štýl a pútavý jedinečný príbeh. Dost som sa divila, že u nás sa literárni kritici veľmi nezaoberali Šklovským, iba profesora V. Paulínyho som raz – na svojom prvom a jedinom spisovateľskom školení v Budmericiach – počula zasvätené rozoberať úryvky z umeleckých textov slovenských spisovateľov podľa Šklovského metódy, dobre sme si to zapamätali, neviem, či všetci, no mnohí z nás boli vtedy prvý raz osvietení, čo je vlastne umelecký text. Vedela som dávnejšie i to, že Šklovskij nemal na ružiach ustlané vo Zväze sovietskych socialistických republík, kde mu jeho diela roky nesmeli vychádzať, len po Stalinovej smrti sa jeho polozenie zlepšilo a vyšli mu staršie i novšie diela, medzi nimi i životopisy viacerých významných ruských osobností. Preto som nechápala, ako je možné, že u nás jeho knihu preložia, vydajú, do kníhkupectiev rozošlú a potom ju zrazu stiahnu. Možno pochopím, až ju budem čítať; tešila som sa na to dopredu. Rada mám knihy, ktoré dlho môžem čítať po kratších i dlhších dúškoch, takže sa už každý večer teším, že si zase počítam, čo sa ďalej dialo tam a tam s mojimi už dôverne známymi osobami, v ich prostredí, ktoré už akoby aj mojím bolo – zdalo sa mi dokonca, akoby podarovanie tejto knihy na mojej novej ceste, a či len slepej cestičke k zániku, bolo nenáhodné, ba priam osudné, také veci sa mi aj inokedy stávali – presnejšie, také spojitosti som si aj inokedy vedela vybájiť, aby sa mi lepšie žilo v ťažkostiach.

Konečne som odovzdala všetky potvrdenia, už nechýbalo nič, pracovníčka sociálneho výboru MNV spísala so mnou žiadosť, vyplnila formuláre; poďakovala som sa jej za príkladnú ochotu a trpezlivosť a s dobrým pocitom som sa s ňou lúčila; vedela som, že neopomenula nič z daných možností a že dostanem všetko, čo môžem. Prvý dôchodok mi mal byť doručený o mesiac, pravda, predtým mi príde výmer. Spolu s prvým dôchodkom mi mali poslať do Lukavice poštou aj úhrnnú sumu mesačných dôchodkov od začiatku bežiacieho roka. Tešila som sa dopredu – v lete zase budeme dačo opravovať, peniaze sa zídu. Ešte som mala ísť na niekoľko

návštev, volali ma v Bratislave viacerí do rodín, kam som prv ani nechodila. Záujem o diskusný príspevok, rozvírený uverejnením textu v *Le Monde*, cítila som naďalej zo všetkých strán. Sadala som si viac ako inokedy s priateľmi i známymi do kaviarní, do cukrární, aby som ich zvedavosť trochu ukojila, ale bohviečo som im povedať nevedela. Najväčšmi boli zvedaví na to, ako sa dostal môj diskusný príspevok do časopisu, čo pokladali za najväčšiu senzáciu, ale na to som im nevedela dať odpoveď. Na návšteve u Roznerovcov zažila som i to, že Ján Rozner, vylúčený slovenský literárny teoretik, čítal môj diskusný príspevok povzneseným dojatým hlasom pred viacerými hosťami, ktorí u nich práve boli. Ja som sa u nich ocitla vlastne náhodou: zľakla som sa čierneho auta, zdalo sa mi, že ma sleduje, i vbehla som za zákrutou do prvého domu. Tam som zbadala, že tu bývajú i Roznerovci, dokonca i meno Zory Jesenskej bolo ešte pri tlačidle zvonca. Bola som u nich prvý raz, prijala ma srdečne, so Slávkou Manicovou som bola odmladi viac než v dobrom vzťahu, študovali sme vtedy obe medicínu, ona už v tých časoch písala básne a mali sme spoločnú i jednu veľkú lásku!

Roznerovci boli však už jednou nohou „za železnou oponou“. Rozpovedali mi, že po rokoch čakania im konečne dajú z ministerstva vnútra trvalé vycestovacie povolenie, no stratia, prirodzene, štátne občianstvo. Obzerala som sa po komfortne vybavenom priestrannom byte v jednom z najlepších bratislavských obytných domov s bytmi v súkromnom vlastníctve, vo vilovej štvrti pod Slavínom. Prišlo mi akosi ľúto, a prišlo mi ľúto aj za niekoľkými kusmi starožitého nábytku, ktoré som videla ešte v Martine u Zory Jesenskej, Slávkinej sesternice, pomyslela som si, hľa, ako všetko zaniká, odchádza, nič nemá trvanie. No vedela som ich pochopiť; každého, kto po rozličných útrapách chce ešte žiť po ľudsky medzi ľuďmi, ktorých sa nemusí báť, viem pochopiť.

Zdržala som sa u nich vtedy do noci a dala som sa ochotne prehovoriť, aby som u nich prespala. Slávka mi ustlala v bývalej a vlastne poslednej izbe Zory Jesenskej. Nevedela

som zaspať, myslela som na roky 1938 – 1940, keď som, sedemnásťročná, Zoru spoznala. Ona bola vtedy šéfredaktorkou časopisu Živena a dávala i hodiny klavíra vo svojej bielej skromne zariadenej izbe v rodičovskom dome, hodne aj prekladala články a písala eseje; myslela som na ten prízemný, veľkou záhradou obklopený dom s verandičkou, s bielym stolom v lete pod vrbou pred vchodom, na starú pani Jesenskú, krehkú a mlčanlivú, trochu smutnú, celý dom i štýl rodinného života v starom pohodlnom dome, kde ešte i gong zvolával ľudí do jedálne, pripomínal mi šľachtické kúrie z turgenevovských románov; v Martine bol všestranný kult všetkého „veľkoruského“, odrážalo sa to aj v živote vrstvy poprednej inteligencie a národovcov, i živnostníkov. Ten starý štýl už dávno opustila i Zora Jesenská, rozpomenula som sa na to, aké rozhorčenie vyvolala v Martine u rodín, keď vstúpila do komunistickej strany po vojne a dlhé roky i v literatúre a v spisovateľskom spoločenskom živote prejavovala všestrannú politickú angažovanosť, potom zase novú i za Dubčeka. Ale po vstupe sovietskych vojsk už neustúpila z pozícií vydobytých tvorivou inteligenciou za Dubčeka – a to bolo príčinou jej vylúčenia aj iných postihov. Hovorilo sa, že už i klasické diela ruskej a sovietskej, ale i anglickej literatúry, ktoré Zora Jesenská majstrovsky preložila do slovenčiny, „znovu prekladajú“ Jozef Kot, manželka spisovateľa Miloša Krnu aj iní.

V posledný deň svojho májového bratislavského pobytu stretla som ešte raz Vladimíra Reisela. V úzkej starobylej uličke, kde ani slnko nesvieti, prešli sme popri sebe, on zdola, ja zhora, po úzkom chodníku tak, že sa naše kabáty, hádam i lakte dotkli: odtiahol sa ako od morovej nákazy od starej kamarátky k múru, prešiel bez pozdravu. Aby som si uľavila, lebo zato ma to dosť i popudilo, začala som si pripomínať veci, ktoré svedčili o jeho temnom sklone k fanatizmu, najmä keď to bolo spojené s pohotovým posluhovaním vrchnosti – i v kampaniach za Gottwalda, aj inokedy. No nič, budeme i hovoriť spolu, ak budeme žiť, mala som doma ešte aj jeho

dar k svojej svadbe – Baudelairove básne v originálnom francúzskom vydaní.

Prešla som na námestie, pred sochou rytiera Rolanda, strážiaceho fontánu a údajne cez nepokoje vekov i pokoj nášho mesta, stretla som zástupcu riaditeľa Slovenského filmu Paľka Gajdoša. Ten sa neodvrátil, hoci sa aj mohol skôr než Reisel – veď kvôli môjmu diskusnému príspevku museli film, nakrútený podľa mojej poviedky, uzavrieť do trezoru...

Nie, ešte vraj nič nie je stratené, optimisticky mi oznamoval Paľko a viedol ma do vinárne Veľkí františkáni, aby sme si pohovorili: doslova sa tešil, že ma stretol, nemusí už vraj cestovať za mnou, tu si to hneď vybavíme. Objednal muškát otonel, začal mi vzrušene rozprávať, že súdruh Pezlár z Ústredného výboru KSS prišiel k nim osobne, aby si dal film premietnuť, a film sa mu dosť pozdával, vraj tematika tiež aktuálna a málokto už do nej začiera, slovom, bolo by dobré, keby film predsa len neostal v trezore, ale mohol sa premietat' v kinách. No ale je tu problém so mnou, všakáno, vieme. Ešte sa pracuje i bude sa pracovať na tom, aby som vraj od svojho diskusného príspevku odstúpila, počíta sa s tým, že predsa len dostanem rozum – teraz sa to po uverejnení v *Le Monde* stalo ešte naliehavejšie, lebo to môžu využiť aj ďalší nepriatelia za hranicami v propagande proti socializmu, preto teraz by už nestačilo odvolať príspevok len pred domácim fórom, ale bude nutné dať vyhlásenie i Československej tlačovej kancelárii, však ja viem najlepšie ako, slovom, aby som sama vyhlásila, že som sa v tom príspevku pomýlila a že ho odvolávam. Paľko dobrácky; celý rozžiarený pozrel na mňa, čo ja na to, a doplnil svoj monológ poznámkou, že, prirodzene, po takom vyhlásení, ktoré sa zverejní v našej tlači i v zahraničí, premietnu i film *Pyrrhovo víťazstvo*, vyjde i zastavená kniha atď. Dosť nerada, že musím, sklamala som Paľka Gajdoša, jednoznačne i jeho nápad odmietnuc, nie, to nespravím, čo som napísala, je napísané. Paľko si hneď naraz dva poháre vylial do hrdla, nechápal ma, že veď ja patrím sem, do tejto krajiny, k tomuto nášmu socializmu;

odpovedala som mu: Práve preto. Neprel sa so mnou ďalej, prevládla v ňom náhla skleslosť, no ešte mi povedal ďalšie: Súdruh Pezlár počítal vraj aj s tým, že neustúpim, neumúdrim sa, no filmu je škoda, či by potom nemohol byť premietaný bez môjho mena? – Oni, pracovníci Slovenského filmu, by sa vraj mali o tom so mnou dohodnúť, nejako ma odškodniť. Nedal mi Paľko ani odpovedať na tento pokútny návrh, pokračoval v téme už trochu otriebtený vzácnou sortou vína, že to by bolo však škoda, on vlastne s tým ani nesúhlasí, lebo nechce, aby sa mojím perom iní ako cudzím perím chválili, on si praje, aby film len tak šiel, že som námet naň iniciovala ja svojou poviedkou, pripomenul mi, aká to bola práca – ani nie poviedka, ale už takmer scenár!

Potúžil sa aj ďalším a ďalším pohárikom, pokračoval, až naraz sa spamätal, pozrel na mňa zmúteným pohľadom a prestal hovoriť o *Pyrrhovom víťazstve*, o mojom diskusnom príspevku, o súdruhu Pezlárovi – všetko predošlé akoby bol zrazu spustil kamsi do priehlbne dávnych dejov, prešiel na iné pole. Hovoril o svojej práci, o jej nepochopení, prekážkach a márne vynaloženom úsilí, svet sa zmenil, Hanka! Pustil sa do nostalgického, miestami srdcervúceho monológu o hrôze z presily betónu na svete. I ja som mávala podobné pocity, ktoré mi prenikali až do snov. Masy nepriepustného, tvrdého betónu zalievajú naše pôdy, pramene i srdcia – rozvíjali sme si spoločnou fantáziou ďalej predstavy, ako to bude raz vyzeráť v naskrze obetonovanom svete, nezáleží, či v socializme alebo v iných systémoch, ale všade, všade, kde pod betónom zmiznú potoky i jazerá, oplešivie, ošedivie celý svet betónom, vykape zver i byliny, vykape i ľudské plemeno, ale tak mu treba! Paľko už bez slov sníval, opretý hlavou o rameno, ja som sa radšej vytratila, aby som stihla aspoň ešte posledný autobus do Zvolena. Priala som mu v duchu, aby ďalej sníval, aby sa mu živelnú hrôzu z nadvlády betónu podarilo raz vyjadriť v pôsobivom veľkofilme. Ale kam by mal taký film vyústiť? Úporne som o tom rozmyšľala ešte i cestou: povesti o skazách najrozličnejšieho druhu už je na svete dosť! Prišiel mi na um

zážitok: Jar, deti sa hrajú s guľkami, triafajú ich do jamiek. Vtom jedno z nich zhíkne, privolá aj ďalšie: kľuknú si a hľadia, hľadia na betónový chodník, ktorý sa zrazu na jednom mieste nadvihuje ako malinký klobúčik, klobúčik praská, ukáže sa trhlinka, trhlinka sa rozširuje na všetky strany, a už je vonku malá nezdôbka, ktorá ťažký tvrdý betón nadvihla – no hádajte čo? Celkom slabá, krehulinká trávička, ledva zelená.

* * *

Doma v Lukavici ma čakali traja oneskorení zmrznutí svätí. Našej záhrade ani ostredku za potokom neublížili. Neskoro som sadila, neskoro siala, nič ešte nebolo vonku. Jednako som musela porobiť zameškané. Rozbehla som sa po dedine, vymieňali sme si priesady, niektoré mi opatril muž. Zbadali, že v poslednom čase bývam v Bratislave častejšie než minulé roky, no pokladali to za prirodzené, veď tam mám deti, vnukov, priateľov. Som pani, tak ma i menovali. Len tetka Baranka, naša domová tretia, ale ostredková (na moje šťastie!) prvá susedka, s ktorou od počiatku tak ako aj s ujčekom sme temer v dennom styku, krútila peknou malou vtáčou hlávkou v čiernom ručníku, skladala čelo ustarostene do hustých tenučkých vrások, napomínala ma, či máme zase začať so zbieraním smotánky, veď len koľko tých ciest muselo mi zase pokaziť žalúdok. Tetke sa však nikdy nepozdávalo, keď som nadlhšie odchádzala. Keď som sa potom vracala a ona ma vítala, keď ma vystriehla pri bráničke domu, zhlboka si vydýchla, no len že som už v poriadku, tu je nám všetkým najlepšie, tu je hora, vzduch, pokoj – *klid*. Viac rás som striehla, či naozaj to tak hovorí, ten „klid“, ale naozaj – takto nazývali ozajstný slastný, lahodný pokoj tu v okolí aj iní, možno si to preniesli do bežnej reči zo starosvetských spevníkov a staročeských textov evanjelia, možno sa im to zdalo velebnejšie a výstižnejšie pre celý komplex pocitov a okolností, priaznivých oddychu mysle i tela človeka, neviem. No vedela som, že „klid“ naozaj potrebujem, najmä po